

„Kezemet hogy a tollnak adtam”...

ANDRÁSSY LAJOS: HOL VOLTÁL AKKOR, SZERELEM

Elégikus hangoltságú a szegedi költő újabb — immár negyedik — verseskötete. Elégikus: legalábbis esélyeiben, vélhető elemi inspirációiban, hiszen az *egykor* és *most* szembesítése, a vágyak és a szűkülő lehetőségeket nyújtó valóság összevetése alkotja többnyire a futó ihlet forrását. Az *egykor*: az elmúlt fiataltságot, a tevékeny élet hajdani lendületét, a szárnyaló remények évadját idézi — a *most*: a nyomasztó betegség maradó szorításának gyötrelmeiről, a mellőzöttségtudat türelmetlenségéről, a kísértő magánosságról, a kényszerűen viselt visszafogottság keserűségéről tudósít. S e krízisekkel teli életszakasz a kikerülhetetlen számadás kezdete egyben — önvizsgálatra, fegyelmezett ítélkezésre késztetően. Az illúziók fájdalmas környortelenségű elutasítására sarkallva.

A visszatekintés — sikerek elkönyvelése mellett — kudarcok és kételyek sorát vonultatja föl, a kibontakozó kép, a nehéz múlt és a jelenbeli sorshelyzet egymást idéző tanulságai kétségkívül megrendítőek. A *művészi* összegzés is ilyen — *lehetne*, ha a költő meg is küzdene föl-föltoluló szkepszisével, ha valóban szembenézne krízisének természetével, okokkal és következményekkel. Ha vívódásának fedezetében egy autonóm világgal kikristályosodott értékrendszere állna, ha a vágyak, eszmények és a pillanatnyi valóság konfrontációjának érvényessége túlmutatna a panaszok, sérelmek körzetén, a magánérdekűség övezetén. Ha az egyéni sorsot olykor distanciáltabban — egyetemesebb összefüggések erőterében — szemlélné és értelmezné. Ha ennek megfelelően gazdagodna e líra formateremtő elveinek szűkösre szabott köre. A megtett út tanulságai, a jelen válságos mozzanatai *ekkor* válhattak volna igazán katartikus erejűekké: valóban megrendítőekké. A primer élmények *ekkor* alakulhattak volna át elevebb esztétikai minőségekké.

Andrássy Lajos azonban — egyelőre úgy tűnik — túlon túl könnyen oldja föl sorjázó konfliktusait, így gyakran csak töredékes művészi eredménnyel restaurálhatja — mélyen talán meg sem rendített — öntudatát. Pedig a „csúcokra törtem mindig” és a „fegyverzetem szerény” fölvilanó ellentéte az eddigi pálya *egészét* érintő valóság antinómiát sejtet, amelyet — autentikus módon — semmiképp sem szüntethet meg „az erőmből ennyi tellett” önkorrigáló, különbékére hajló elégedettség. Vagy: a tűnő ifjúság miatti fájdalmat — a benne rejlő tragikum megélése, emelkedett vállalása *helyett* — egyszerűen félresöpri az „így sem vagyok akárki” hetyke és kissé profán magabiztossága. A valódi, mély vívódás súlyos tétje vész így el, a szemlélet ugyanis a könnyebb ellenállás irányát választja, de ezáltal — persze — a művészi értékeséget, jelentékenységet kockáztatja.

A szándék és valóság fölismert, de *tisztázatlanul hagyott* ellentmondása a lírikusi magatartás ambivalens megnyilvánulásait szüli, *ezzel* bosszulja meg magát. Mert az egyik oldalon szaporodnak a kérdőjelek, a bénító kételyek, a belső bizonytalanság figyelmeztető impulzusai, a másikon pedig a fedezetlenül maradó értékállítások és egy hallatlanul felstilizált önarckép vonásai. Vagyis az el nem fojtható kételyeket csak a végletesen megnövelt küldetéstudat próbálja ellensúlyozni: „gyermekként ért a tűzkereszttség / s hitem se kaptam ingyen ott: / törvénysértések földreverték / s rámtaposták a Csillagot! / felálltam mégis: égrelöktem / szívemet: lenne jel s remény!... / S úgy osztanám hitem: ne vesszen / szikrája sem — de mint a fény / terjedjen...” (*Örökkégyó*).

A kísértő belső bizonytalanság — szükségképp kiszolgáltatottsághoz vezet. A sérelmek — például az *Asszonyomhoz* című vers tanúsága szerint — *ezért* is vernek a lélekben sokszorosára erősített visszhangot: „Tiszta szívemből szűz ígéket / álmodtam versbe — s lám mivé lett! / gúnyolhat érte semmi-ember / ki hadba sem járt

vívni sem mer / csak vélt hatalmát pajzsul öltve / bőszít — rohannék én a törbe!” A szenvedélyesség itt — egy szempontból — téves logikába fut: az életfedezet ugyanis önmagában még *nem* esztétikai menlevél. A küzdelmes, igaz eszmék vezérelte pálya, az erkölcsi tisztaság *nem* biztosítja — nem biztosíthatja — szinte automatikusan a művészi jelentékenységet. A sejtethően konkrét sérelmeket megtorló indulat a műalkotás strukturált közegébe emelve, szükségképp általánosabb érvényű jelentésrétegeket vesz föl, olyasfélé is sugalmaz tehát, hogy a bíráló csak „semmiember” lehet, s annak, aki e költeményeket megítélni próbálja, militáns tulajdonságokkal és tapasztalatokkal kell rendelkeznie, pontosabban: a szerzőhöz hasonló mentalitásúnak kellene lennie.

A *hit* és a *harc* e lírikusi világ kiemelt fontosságú — egymást feltételező — motívumkettőse. A kombattáns elkötelezettségen alapuló, leginkább ebben megnyilvánuló hit leglényegesebb övezete a jövő iránti rendíthetetlen optimizmus, a haladás folytonosságának — önmagában feltétlenül vonzó — megingathatatlan bizonyossága. De épp ez teszi feltűnővé a jelennel, a múlttal való igényes számvetés hiányát. Gazdagabban árnyalt társadalomkép, komplexebb történelmi tudat haladhatta volna meg a „rendet rendbetettük” zavaróan egysikű — a valóság törvényszerű ellentmondásait nagyvonalúan zárójelbe tevő — szemléletét, a hit mélyebb fedezeteként. Mert enélkül viszont a hit csaknem *a priori* értékke válik, már-már irracionális színezetet ölt. Hangsúlyozzuk: *korántsem* e hit lehetséges tartalmát, alapirányát, netalán pusztá jogosultságát kérdőjelezzük itt meg, hanem a meggyőzőbb, átfogóbb és korszerűbb gondolati-világnézeti háttérrel hiányoljuk, a remények és a változó társadalmi valóság tudatos szembesítésének élményeit igényelnénk. S általában: e költeményekben a kollektív érdekű *cselekvés* és a *harc*, a bajvívás szinte identikus tartalmú fogalmak. A harc viszont — szükségyszerű szemantikai vonatként — megsemmisítendő *ellenséget* feltételez, a cselekvés iránti vágyak ennyiben kissé anakronisztikusak.

Az *egyszerűség* Andrassy Lajos eddigi költészetének karakteradó sajátossága. Amaz értelemben is, hogy az elvontabb meditációk, a bölcséleti érvényességű — a természeti és társadalmi létezés törvényeire irányított — reflexiók, a kísérletező, poéta doctusi hajlamok, a formaújító törekvések jobbára idegenek e líra tartományaitól, a költői magatartás, nézetrendszer és ízlésvilág jellegétől. A közvetlen valomásszerűség, a direkt alanyiség, a tételes — ismeretlen terenumok meghódítására nem vállalkozó — gondolatiság uralja e versek birodalmát. Maradandóbb élményt nyújtó alkotásainak sora e kör lehetőségein belül maradvá kerekedik műegésszé (például *Ködeső*, *Tiszavirág*, *Verseimhez* stb.). Az egyszerűség változatai azonban — olykor — veszedelmesen a klisék szintje felé közelítenek. A „szomorú ha nincs egy jó barátod” vagy az „Éljünk egymással most már emberiben” típusú általánosságok már a művészi erőt csökkentik — komoly mértékben.

„... későn jött e versre-szomjazás” — olvashatjuk a *Mentő körülmény* című költeményben. Nem véletlen tehát, hogy a tevékenyebb élet iránti vágyak többnyire a lírán kívüli területeken keresik, remélik beteljesülésüket. Sejtethően a mostani sorshelyzet kényszerei növelték meg a versírás tétjét, személyes jelentőségét. A kedvtelés ekként vált lehetséges cselekvési formává. De az eszmei-művészi értékek nem növekedtek e feltételezhető metamorfózis arányában. „Mentő körülmények” — per sze — mindig akadnak. De a privát természetű emberi motívumok már kívül esnek a kritika egyezményes illetékességi körén. (*Szépirodalmi.*)

BALOGH ERNŐ